

EESSÕNA

Lugu, mille pole lõppu

Mõned revolutsioonid algavad püssipauguga, mõned teised jälle peoga. See konkreetne revolutsioon puhkes¹ reede õhtul Ateena all-linnas 415. aastal e.m.a. Nimekas Kreeka väejuht ja poliitik Alkibiades² oli lähemad sõbrad oma villasse kutsunud, et pidada seal maha üheks ajaloo kurikuulsamaks osutunud bakhanaal. Kusagilt näpatud ülempreestri kapuutsiga rüüsse varjunud Alkibiades lehvis marmortrepist alla, luges ette keelatud loitsu ja tõi nähtavale peenelt kaunistatud karahvini. Ta kallask hoolikalt kõigi külaliste klaasidesse üheainsa sõõmu jagu tumedat vedelikku. Veel mõned sõnad, juubeldav kiidukoor ning kõik kummutasid klaasid tilgatumaks.

Mõju ilmnes vähem kui tunni pärast.³ „Meid valdavad hirm, õudus, värin, surmahigi ja letargiline tardumus,“ meenutas hiljem ajaloolane Plutarchos. „Kuid kohe, kui see üle läheb, kulgeme me kaunitele aasadele, kus hingame kõige puhtamat õhku, kuuleme püha muusikat ja pühasid vestlusi, kus ühesõnaga taevalikud nägemused meile osaks saavad.“

Koidikuks olid need nägemused hääbunud ja nende asemele astusid tagajärjed päriselus. Alkibiadese seadusevastane pidu käivitas sündmuste ahela, mille tõttu ta oli sunnitud Ateenast põgenema, varjuma surmaotsuse eest ja reetma oma valitsuse,

ning mis viis tema armastatud õpetaja Sokratese kohtuprotsessi ja hukkamiseni.

Kauni välimuse, sõnaosavuse ja ambitsioonikuse poolest kuulsal Alkibiadesel oli lisaks rohketele annetele ka niisama palju vigu. Vastutasuks Sokratese suurimate saladuste eest pakkus ta talle seksi. Enne kui Alkibiades naine jõudis tast ringiaelemise pärast lahutada, lohistas Alkibiades ta juukseidpidi kohtumajast välja. Poliitilises plaanis mängis ta mõlemaid pooli tsentri vastu välja ning oli ustav üksnes oma karjäärile. Nii juhtuski, et kui tema rivaalid tollest skandaalsest õhtust haisu ninna said, kaebasid nad tema peale Ateena kõrgeimale kohtule, et ta oli varastanud *kykeon*'i, seda püha eliksiiri, mida ta oli oma külalistele jaganud. Tema üle mõisteti tagaselja kohut kuritöö eest, mille toimepanijale oli määratud surmanuhtlus – müsteeriumide rüvetamise eest.

Ja need polnud lihtsalt mingid suvalised müsteeriumid, vaid Eleusise müsteeriumid,⁴ kaks tuhat aastat vana initsiatsiooniriitus, millel oli lääne filosoofiale erakordselt suur mõju ning mille läbijate seas olid mitmed Kreeka kõige kuulsamad kodanikud. Noist riitustest kerkisid esile sedasorti teedrajavad arusaamad nagu Platoni ideedeõpetus ja Pythagorase sfääride muusika. „Seega paistab, et pole sugugi tähtsusetud need, kes seadsid meie jaoks sisse pühitsused,“⁵ seletas Platon. „... kes saabub sinna [Hadesesse] puhastunult ja sissepühitsetult [Eleusises], saab elama jumalatega.“⁶ Cicero läks veelgi kaugemale ning nimetas neid riitusi Kreeka kultuuri saavutuste tipuks: „Rohkete oivaliste ja lausa jumalike institutsioonide seas, mille ... Ateena on loonud ja inimkonnale andnud, ei ole ükski minu arvates parem kui müsteeriumid ... Nendes tunnetame

* „Phaidon“, tõlkinud Marju Lepajõe, ilmunud kogumikus „Platon: Teosed I“ (Tartu: Ilmamaa 2003).

me elu tõelisi põhimõtteid ning õpime mitte üksnes seda, kuidas elada õnnelikult, vaid ka seda, kuidas surra lootusrikkamalt.“

Tänapäeva mõistes olid Eleusise müsteeriumid keerukas üheksapäevane rituaal, mis oli mõeldud kõrvaldama tava-pärased taustsüsteemid, põhjalikult taju muutma ja vallandama ergu kaemuse. Konkreetselt kombineeriti müsteeriumide juures surma, taassünni ja „jumaliku hingestuse“ katartilise läbielamise esilekutsumiseks rida seisundit muutvaid võtteid – paastumist, laulu, tantsu, trummimängu, kostüüme, etlemist, füüsilist kurnatust ja *kykeon*'i (see oli see ollus, mille Alkibiades oma peo tarvis varastas).

Sedavõrd võimas oli see läbielamine ja niivõrd olulised need kaemused, et müsteeriumid jäid püsima enam kui kaheks tuhandeks aastaks. Mõni viletsam rituaal oleks ära vajunud või vähemalt mandunud esialgse väeta tühjaks žestiks. Ajaloolased räägivad, et Eleusise müsteerium pidas ajahambale ja segadustele vastu peamiselt kahel põhjusel. Esiteks seepärast, et initsieeritud hoidsid müsteeriumi saladused enda teada – nende Alkibiadese kombel avalikuks tegemine oli karistatav surmanuhtlusega. Ja teiseks seepärast, et *kykeon*, too tume vedelik, mis rituaalis nii kesksel kohal oli, hakkas roppu moodi sarve.

Antropoloogidele on *kykeon*'i koostisosade väljauurimisest saanud omamoodi Püha Graali otsingute sarnane ettevõtmine. See on võrdväärne iidse India sakramendi soma lahtiharutamise-ga, millel põhineb Aldous Huxley „Heast uuest ilmast“ tuntud karjamõtlemise uimasti. Šveitsi keemik Albert Hofmann⁷ ja Harvardi haridusega antiigiteadlane Carl Ruck on pakkunud, et *kykeon*'i valmistamiseks kasutatud oder võis olla tungalteraga nakatunud. Seesama seen toodab lüsergiin-hapet (LSA), mis on Hofmanni Sandozi farmaatsialaboris sünteesitud kuulsa LSD eelkäija. Tahtmatult sisse võetud⁸

tungaltera põhjustab deliiriumi, kihelustunnet jäsemetes ja halutsinatsioonide, mida tuntakse „püha Antoniuuse tulena“. Tahtlikult ja intensiivse initsiatsiooniriituse kontekstis tarvitatuna on seega käepärast erakordselt tõhus ekstaasi tekitamise vahend – lausa niivõrd tõhus (ja nähtavasti ka nauditav), et Alkibiades oli valmis isegi eluga riskides seda oma peo jaoks sisse vehkima.

Selle kõigega tahan ma öelda, et ükskõik kui kaugelt me lääne kultuuri jälgi ajades läheme, leiame me koolilapsi surmani tüütavate lõputute juttude seast lugusid mässajaist, kes on valmis nihestatud teadvuse nimel kõik panti panema. Ja see pole ainus selletaoline juhtum. See on vaid igikestva mustri varajane indikaator, mis on ajaloo vahele ära peidetud, kõigi meile nii hästi tuntud nimede ja aastaarvude sekka susatud.

Kogu selle dünaamika keskmes on müüt Prometheusest,⁹ kõige esimesest oksad laiali ajanud mässajast, kes varastas jumalatel tule ning jagas seda inimkonnaga. Ja ta ei varastanud pelgalt toositäit tikke, vaid ka suutlikkuse tsivilisatsiooni rajada: keele, kunsti, meditsiini ja tehnoloogia. Näinud, et surelikud on nüüd niisama vägevad kui jumalad, sattus Zeus raevu, aheldas Prometheus kalju külge ning mõistis kotkad igavesti tema sisikonda välja kiskuma.

See lugu on sestpeale läbi aegade aina kordunud. Tavaliselt käib see nii, et mõni mässaja, tõeotsija või vembumees varastab jumalatel tule. See võib võtta vägeva piduliku riituse, ketserliku uue pühakirja, mõistatusliku spirituaalse kombe või seisundit muutva salajase tehnoloogia kuju. Olgu tegu millega tahes, see mässaja hiilib leegiga templist välja ning jagab seda maailmaga. See töötab. Asjad lähevad põnevaks. Kaemusi aina koguneb. Ja siis läheb pidu vältimatult käest ära. Seaduse ja korra vardjad – kutsugem neid preestriteks – märkavad hedonistlikku lõõska, otsivad varga üles ning teevad peole lõpu peale. Ja nii see läheb, kuni algab järgmine tsükkel.

„Tulevargad“ on lugu selle tsükli viimasest ringist ning potentsiaalselt esimesest korrast kogu ajaloo vältel, mil meil on lootust, et see lugu lõpeb teisiti. See on lugu täiesti uut tõugu prometeuslikest uustulnukaist – Ränioru tippjuhtidest, Ameerika Ühendriikide erivägede sõdureist, isepäistest teadlastest ja paljudest teistest –, kes kasutavad teadvuse nihestamiseks ja saavutusvõime edendamiseks ekstaatilisi võtteid. Ja mis kõige veidram? See on revolutsioon, mis on varjanud end otse meie silme ees.

Kogemata Prometheuseks

Kui revolutsioon on miski, millele saab lihtsalt kogemata otsa koperdada, siis koperdasime meie – nende ridade autorid Steven ja Jamie – sellele siin otsa mõne aasta eest. Ja tegelikult oleksime me pidanud seda ette nägema.

Sest Flow Genome Projectis* uurime me just teadvuse nihestatud seisundite ja vaimse saavutusvõime tipu omavahelist suhet ning meie fookus on peamiselt sellel, mida kutsutakse vookogemuseks (ingl *flow*). Vookogemust defineeritakse kui „optimaalset teadvuse seisundit, kus me tunneme end kõige paremini ja töötame kõige paremini“ ning see käib nende „tsoonis viibimise“ hetkede kohta, kus meie keskendumine on sedavõrd intensiivne, et kõik muu lakkab olemast. Tegevus ja teadlikkus hakkavad kokku sulama. Meie enesetaju haihtub. Meie ajataju niisamuti. Ja kõik, nii vaimse kui ka füüsilise saavutusvõime aspektid kerkivad kõrgustesse.

Teadlastel on vookogemuse ja saavutusvõime¹⁰ tipptaseme omavaheline seos olnud teada juba enam kui sajand, kuid tõeline arusaam selle seose olemusest on olnud visa tulema. Põhiprobleem tuli vastuokslikest ajenditest. Inimesed, kes olid

* Vt www.flowgenomeproject.com.

iseäranis osavad vookogemuseni jõudma, peamiselt kunstnikud ja sportlased, olid harva huvitatud selle uurimisest. Ja need inimesed, kes vookogemuse uurimise vastu huvi tundsid, peamiselt õpetlased, olid harva osavad selle kogemuseni jõudma.

Flow Genome Projecti asutasime me just selle probleemi lahendamiseks. Meie eesmärk oli läheneda vookogemuse neurobioloogilisele kaardistamisele multidistsiplinaarselt ning tulemused kõigile kättesaadavaks teha. Selleks aga oli meil tarvis luua nende seisundite jaoks ühine keel. Nõnda kirjutas Steven raamatu „Üliinimese tulek“ („The Rise of Superman“), mis räägib tippsaavutusvõime ja ekstreemspordiga seonduvast neuroteadusest.

Raamatu ilmumise järel leidsime end vookogemusest rääkimas aina laiemas ringis. Alguses olid need kohtumised inimeste ja organisatsioonidega, kel oli kõrgete panustega konkurentsi vastu oma huvi, näiteks profisportlaste ja sõjaväega, kuid ring laienes ning hõlmas peagi ka Fortune 500 ettevõtteid, finantsorganisatsioone, tehnikafirmasid, tervishoiuteenuste pakkujaid ja ülikoole. Arusaam sellest, et teadvuse ebatavalised seisundid võivad saavutusvõimet parandada, nihkus äärealadelt peavoolu.

Meie kõrvad ajasid kikki aga just **pärast** esitlusi toimunud jutuajamised. Ei jaksa kokku lugedagi neid kordi, mil meid tõmmati kõrvale ja räägiti meile salajastest eksperimentidest „ekstaatiliste tehnoloogiatega“.¹¹ Me kohtusime sõjaväelastega, kes osalesid mitme kuu pikkustes meditatsioonilaagrites, Wall Streeti maakleritega, kes säristasid oma ajusid elektroodidega, kohtuadvokaatidega, kes tarvitasid hulganisti näidustusteta ravimeid, kuulsate tehnikafirmade asutajatega, kes väisasid elu muutvaid festivale, ning inseneridega, kes manustasid mikrodooside haaval psühheedelikume. Ühesõnaga – kõikjal, kuhu me ka ei läinud, üritas keegi *kykeon*'i sisse vehkida.

Me tahtsime teada, kust täpselt see tendents on alguse saanud ning kuidas täpselt need juhtivad tegelased oma vaimset seisundit saavutusvõime parandamiseks muudavad. Nõnda asusime me nende tänapäevaste Prometheuste jälgedele. Viimase nelja aasta vältel on see teekond viinud meid üle kogu maailma:¹² Virginia Beachile SEAL Team Sixi koju, Mountain View'sse Googleplexi, Nevadasse Burning Mani festivalile, Richard Bransoni pelgupaika Kariibi merel, luksuslikesse suvilatesse Moskva taga, Santa Monicasse Red Bulli peakorterisse, Portlandi Nike innovatsioonitiimi juurde, Pasadenasse biohakkimiskonverentsidele, New Yorki eraviisilistele öhtusöökidele ÜRO nõunikega. Ja lood, mida me kuulsime, jahmatasid meid.

Kõik need grupid olid omal moel ning eri sõnastuses, eri võtetega ja eri moel vaikselt püüdnud saavutada üht ja sedasama: info- ja inspiratsioonivõimendust, mida nihestatud seisundid võimaldavad. Nad kutsuvad kriitiliste probleemide lahendamiseks ja konkurentide ees edumaa saamiseks neid seisundeid sihilikult esile. Parimaid ei erista ülejäänuid üksnes sihikindlus, paremad harjumused või pikemad tööpäevad. Nende pioneeride sõnul teevad kogu vahe sisse just nendes seisundites saavutatud kaemused. Ja erinevalt endistest, vaoshoitumatest aegadest räägivad nad tänapäeval oma seiklustest avameelselt. Ekstaatikud on hakanud kapist välja tulema.

Kui kõik need läbielamised kokku panna, hakkab tunduma, et tegu on justkui Prometheuse mässuga. Teaduse ja tehnika areng on andnud meile enneolematu ligipääsu inimvõimete ülempiirile – kindlasti läbi ajaloo ühele suurt poleemikat tekitanud ja vääriti mõistetud valdkonnale – ja arusaama seda mõista. Üle kogu maailma kasutavad kõiksugu nautlejad, sõdurid, teadlased, kunstnikud, ettevõtjad, tehnoinimesed ja ärimaailma suurkujud neid kaemusi ära ühise eesmärgi nimel: et heita pilku teisele poole pilvi. Esmalt vähesed, seejärel aina

suuremad hulgad ning nüüd, kui te teate, kuhu vaadata, käib see peaaegu kõikjal, kuhu te ka ei vaata. Me seisame silmitsi tõusulainega, aina kasvava liikumisega, mille eesmärk on vallutada tormijooksuga taevas ja varastada tuli. See on inimvõimete revolutsioon.

Ja see siin on raamat tollest revolutsioonist.